

Na stara leta.

Slika.

Spisal **Francišek Vrbovščák.**

I.

Cvetoča pomlád je bila. Solnce je že davno prehodilo daljšo polovico svojega pota na jasnem nebnem oboku in sulo poslednje žarke krasno prerajeni zemlji v lepi naróčaj, ko so spremljali tistega večera prebivalci naše vasi večletno svojo sosedo Štefěško k večnemu pokoju. Bil je to oskromen pogreb, kakeršnih vidimo le na deželi med preprostim, ubožnejšim ljudstvom. Niti gospóda ni mogel dati priletni Štefě rajnici svoji na zadnjem poti, nikar da bi bil razven pri župni cerkvi ukazal zvoniti tudi še pri četrt ure oddaljeni podružnici Sv. Antona. Molčé in vsak záse tiho molčé, korakali so pogrebci k cerkvi in potem na pokopališče.

Zagrebli so ženo.

Vračaje se v vas, imeli so ljudje razne pomenke.

»Malo solzá se je potočilo za njo,« velela je stara ženica sosedi svoji in globoko vzdihnila, bodisi ker jo je vezalo z rajnico prijateljstvo, bodisi ker se je domislila starka, da bi tudi njo utegnila zadeti usoda jednake smrti.

»I, kdo li naj bi bil jokal, kdo?« zavrne jo soseda. »Svojcev ni imela nikogar razven možá; ta pa — saj véš, koliko je moral prebiti pri nji, ubogi Štefě! Ali je bila ženska, kakeršne so druge? Béži, béži! Potlej naj bi se pa solzil za njo!«

»Tisto je res. Ali jaz sem takó mislila — kri ni voda — no, sevéda, kaj hočemo. — Slabosti je imela Štefěška, Bog ji dáj dobro! Toda pustimo jo, naj počiva v míru!«

Zadaj za ženskami so šli možjé; Štefě sam je bil med njimi.

»Hitro jo je spravilo,« pravi sosed.

»Kdo bi si bil mislil!« prikima Štefě in vleče mēni nič tebi nič dalje iz pipe svoje.

»Hudó ti bode pa venderle po nji, je li da, Štefě?«

»Nič!«

In kakor bi hotel potrditi izpóved svojo, potegne Štefě velik oblak dima iz vivčka in ga izpustí v sinji zrak.

»Pojdi, pojdi! Kaj bodeš dejal — nič!«

»Verjemi, sosed, in Bog mi odpústi, da res ne. Ali sem imel kaj dobrega pri nji, kaj?« Križe, zgolj križe. Hvala Bogú, da me je rešil!«

»Tudi prav govoriš,« oglasí se tretji. »In umrla ti je o pravem času. Velika noč je pred durimi, lahko se oženiš drugič.«

»Nikdar več!«

»Zakaj ne? Saj ti skoro ne bode kazalo drugače. Rázvlake res nimaš pri gospodarstvu, ali nekaj je vender, in gospodinje je treba pri vsaki pédi zemlje.«

»Nikdar več!« ponoví Štefè. »Delal bodem, kar bodem mogel sam, molil na stara leta in služil nebesa. Bog me váruj neumnosti in sveta Katarina! Prvi zakon je od Bogá, drugi od mesá, takó pravijo. Jaz sem imel prvega čez glavo.«

V tem dospó pogrebci do krčmárja Zelenca. Po vseobče razširjeni šegi naših krajev povabi Štefè pogrèbnike z grobárjem in cerkovnikom vred s seboj na kozarec vina. Drugi pogrebci se pa razidejo domóv.

II.

Tam dôli, že precèj v skrajnem konci vasí, kjer se vije po višini nad njo široka vélika cesta, tam dôli stojí še dandanes Blaža Štefèta preprosto domovanje. Majhna, na pol zidana, na pol lesena hiša in nekaj pedlj svetá pred njó in za njo je bilo za časa, ko se je vršila oskromna naša povest, malone vse bogastvo našega junaka. Sevéda, če bi hoteli do cela natanko popisovati zemljiško imetje njegovo, morali bi že omeniti še lazú, katerega je imel góri nekje za Rávnikom in kratke léhice na Klisu.

Ljudje časih mnogo vedó in marsikaj uganejo. Takó se tudi prebivalci naše vasí niso bistveno motili, menèč, da je bil spoštovani njih sovaščàn in sosed, Blaž Štefè, že izza mlada nekoliko bolj takó — da je imel v glavi menj kolesec, negoli preveč. Bil je rajnega Martina Štefèta sin resnično, kar se tiče razuma, nekako nagnjen k slabemu. Sicer pa vseskozi poštena, dobra duša. Jedina nesreča zánj in za gospodarstvo njegovo je bila ta, da se je slábo oženil, ko je po očetovi smrti prevzel domovanje. Bog znáj, na kaj je gledal! Na denar gotovo ne, saj ga ni imela, na lepoto tudi ne: bila je malo prikupnega lica Jera Žúžljeva. In hudobna, hudobna! O, kakó se je moral pokoriti pri nji ubogi Štefè dolgih dvaindvajset let! Poleg vse slaboumnosti svoje priden in dober gospodar, ki se je trudil in ubijal podnévi in ponóci, moral je mirno gledati, da je ona ležala in Bogú

čas krala; potrpežljivo je moral poslušati najhujša zabavljanja iz nje ust; zmeren in varičen je moral imeti ženo — pijanko. Oskromno domovanje, katero je dobil po očetu, celó to bi bilo šlo pod nič; Štefè sam bi bil moral obupati, da se ga ni Bog končno usmilil in ga rešil, poslavši Jeri — naglo smrt. Kakor navadno ljudi, ki ljubijo pijačo, zadela je tudi Štefésko srčna káp, takó da so jo pokopali lepega pomladnega dné, kakor smo čuli ravnokar.

Bilo je že precèj pozno, ko je dospèl Blaž Štefè omenjenega večera od Zelenca domóv. Toliko niso pili — tudi bi se ne spodobilo o taki priliki — ali kadar so ljudje zbrani, zlasti pri kozarci vina, tedaj prinese beseda besedo, in čas poteka nenavadno hitro.

Prišedši domóv, léže Štefè, ne zmenivši se ni za luč ni za večerjo, na slabo posteljo in začnè — premišljati. Ne vemo natančneje, kakšne misli so mu rojile po glavi, vendar bi smeli sklepati, da žalnejše nego vesele. Ne zaradi žene, katero je pokopal ravnokar. Blaž Štefè je bil mož, ki je nosil srce na jeziku; verjeti mu smemo, kar je trdil gredoč od pogreba: da bode lahko pozabil dvaindvajsetletnega zakona svojega boljše polovico — Jero Žúžljevo. Ali če je pregledal naš junak vse minulo življenje svoje, morale so mu v tistem trenutku žalne misli prešinjati dušo. Do cela polšesti križ je že imel včrtan na hrbtu, ali nikdar še v življenji ni okusil ónega, kar imenujejo ljudje — srečo! V zorni mladosti mu je umrla mati, zapuščen in osiročen je dorasel, po smrti očetovi je bil hlapec, nikar pa gospodar; žena, katera naj bi mu lajšala trud in trpljenje, grenila mu je življenje, celó tega ni ućakal, da bi bil v jedino tolažbo svojo ćul iz otroških ust sladko besedo — »oće!« Kaj čuda potem, če se je staral hitreje negoli z leti! Ali v bodoćnosti? Malo ga ćaka, ali nič boljšega. In vendar: oženil se ne bode več, rešen bode vsaj tega križa. Ćemú bi se tudi oženil! Brez take žene, kakeršna je bila rajnica, prebil bode pać lahko. Ali mu je kdaj skuhala pošteno, ali ga je zašila, oćedila in oprala? Kaj še! Kvećjemu se ga je spominjala s hudimi besedami — in sedaj bi se oženil drugić?

Precèj dolgo se je premetaval Blaž Štefè po postelji. Napósled ga vzmore: spanec mu séde na trudno okó.

III.

Potekali so tedni in meseci.

Blaž Štefè je kakor nekđaj marno gospodaril na oskromnem posestvu svojem; delal je celó pridneje, odkar je bil vdovec, dasi ni imel nikogar, o kómer bi mogel rēći: zánj se potim in trudim. Toda bilo

je popolnoma umevno početje njegovo. Zakaj rajna Šteféska — Bog ji dal milost svojo — bila je, kakor smo že povedali, ženska, ki je z lenobo in zapravljenostjo svojo móžu bolj jemala srčnost in veselje do gospodarstva negoli množila. Poslej je bilo drugače. Samega sebe je imel Blaž Štefè, samega sebe je posnemal.

Oženil se pa ni.

Če si je moral prej, dokler je še imel ženo, često sam kuhati, prati in šivati, ako je hotel, da je smel med ljudi, pokáj bi takih potrebščin ne mogel opravljati sedaj? Drugih stvari pa — saj takó malo potrebuje sam človek!

Ali prišlo je drugače.

»Tisto bi bilo, tisto,« premišljal je časih v prostih trenutkih naš Blaž sam v sebi. »Ako bi imel kar takó žensko pri hiši, da bi mi kaj postregla in tu pa tam nekoliko pogospodinjala. Ali take me Bog váruj, da bi bil navezan nánjo! Stanovanje naj bi imela v moji izbici, tjà iz veže na ónem konci in — no, recimo, da bi ji tudi plačeval kake krajcarje za to, kar bi mi storila. To je gotovo — vse bi bilo lepše urejeno pri oglu in okolo ogla, ako bi bila ženska res kaj vredna. Kaj bi potem brezskrbneje puščal dom in hodil po delu! Sevéda, kakor hitro bi pa videl, da ni za rabo, ali da se mi véde preoblastno, ali kakor si že bodi, velel bi ji: ‚Z Bógom!‘ Takó bi res ne bilo napačno, takó.«

In kaj je verjetneje, nego to, da je Blaž Štefè, kadar so ga obhajale take in jednake misli, nehoté tudi razbiral v modri svoji glavi, kje bi dobil žensko, ki bi mu bila všeč in bi hotela priti k njemu za gospodinjo. Dolgo je ugibal in napósled ugenil.

Pri Spodmélu za župno cerkvijo je stanovala že od nekdaj póstarna ženska. Klicali so jo za Korénovo Lenko. Neomožena zasébnica je tržila z raznimi malenkostimi, bodisi, da je prodajala domá, bodisi, da je nosila po hišah svojo drobnjav. Nekaterniki so vedeli povedati, da je imela to opravilo le za kratek čas, da bi se ji ne bilo treba ubijati, ker je bila denarna, da je imela denarja po vseh rokavih zašitega. Drugi sevéda so obsojali táko govorjenje, kakor je to sploh navada povsod in pri vsaki stvári. V nečem pa so se ujemali vsi, ki so poznali zasébnico Lenko Korénovo, v tem namreč, da je tudi ona do tistih dôb, ko je omenja naša povest, najmenj petdesetkrat praznovala rojstvo svoje.

»Le-tá Lenka Korénova,« menil je Štefè, »ne gospodinjala bi morda slábo, če bi se hotela preseliti k mēni.« In takó se je zgodilo, da jo je vprašal nekoč, kaj in kakó; odgovorila mu je ugodno.

Pogodila sta se do dobra, in teden pozneje je ostavila Lenka bivališče pri Spodmélu in se preselila v drugi konec vasi, k Štefétu.

V prirodi se časih na večer čmernega, oblačnega dné nebó razjasní, in baš zapadajoče solnce obsije zemljo, da se obradostí luči njegove vesoljno stvarstvo. Takó je s srečo v življenje posameznikov. . .

Znanec naš, Blaž Štefè, živel je poslej mirno, lepó. V tihem zadovoljstvu so se mu vrstili dnevi in tedni, takó da skoro sam ni védel, kdaj in kakó. Sam je gospodaril, Lenka Korénova pa mu je bila vrla gospodinja, tudi zánj se je brigala mnogo več, negoli sáma rajna žena.

Ljudje pa so semtertjã govorili čudno . . . Toda ljudje so hudobni, kdo bi jim verjel!

Tisto je bilo vsekakor res, da se je Štefè, odkar je ostavila Lenka Korénova bivališče svoje pri Spodmélu in se preselila k njemu, kakor prerodil v vsem značaji svojem. Prej tih in redkobeseden, vedno bolj tožnega nego jasnega lica, bil je sedaj zgovoren, vesel in dôkaj prijeten družabnik kmetskim svojim sosedom, kadar se je ob nedeljah popóldne sešel ž njimi pri krčmárji Zelenci, ali pod lipo pri Brdétu. Dã, tudi kozarček odveč ga je rad potegnil ob takih prilikah, potem pa je časih zapel, da se mu je smijalo staro in mlado.

Oženil se pa ni. Ljudje so si pač pravili drugače — toda kdo bi jim verjel! In na stara leta — Vender ljudska govorica, dasi ne vselej, časih je tudi resnica!

IV.

Cvetoča pomlád je bila zopet.

V nedeljo popóldne se je zbralo pri krčmárji Zelenci lepo število pivcev. Menili so se pri polici vina o tej in óni stvári; ali glavna oseba, okrog katere so se pletli vsi njih pogovori, bil je nenavzočni — Blaž Štefè.

»Mèni se je vse zdelo, kakó pride,« reče sosed Štefétov in se šegavo namuza.

»Mèni pa bi se ne bilo nikdar sanjalo kãj takega!« pristavi drugi.
»Ta Štefè prismuknjeni!«

»Hahaha,« potrese se tretji, izpraznivši zvrhoma kozarec, »in tisto Lenko Korénovo, tisto staro devico — in sedaj jo bode m o r a l vzeti!«

»Presneto se je čudno glasilo, ko so ju oklicavali ob desetih! Vse se je muzalo po cerkvi. Kaj bi se ne — hehehe!«

»Potlej pa rêci kdo, da se ne godé čudne reči po svetu! Ali veš, Hrómec, kakó se je rotíl Štefè pred letom osovréj, ko smo mu

pokopali Jero Žúžljevo! ‚Bog me váruj‘, dejal je, ‚in sveta Katarina, da bi si še kdaj natvezel žensko butaro na pleča!‘ Vidite, takó se pravi: ‚Človek obrača, Bog obrne‘, zlasti če v človeku stara kri vzkipí! Sedaj mu je prišlo takó, da bi se Blaž Štefè prijel nebes, ako bi mu bil kdo prerokoval kaj takega. Samó, če je vse res, kar govoré ljudje!«

Sosed Lukec iztrka pipo ob mizni ogel.

»Hudirja, da bi ne moglo biti res! Kaj meniš, da je Štefè pri vseh svojih letih in neumnosti svoji drugačen, nego smo mi? Béži, béži, saj vemo, kakó stojí v katekizmu: ‚Po jednom človeku je prišel greh na svet, in podedovali smo ga vsi, ker smo iz njiju rojeni‘. Sicer pa, kaj menite, da mu bode res kaj sile, ako se je že zmotil takó daleč, da je moral priti na oklic? Hudobna, pravijo, da ni, in denar ima tista Lenka Korénova, po vseh rokavih ga ima zašitega. Hehe, Blaž Štefè ni takó brezumen!«

»Tisto je nekaj; toda kaj meniš, Vrban, sramota pa vender! Fantje so pri oklici v cerkvi številili, koliko imata oba nad sto let — in taka neumnost!«

»Hm, Bogá naj zahvali Štefè, da ga mara Lenka njegova. Kakó pa bi bilo, ako bi ga tožila, in bi ljudje s prstom kazali za starcem? Hehe, to so rečí, rečí!«

Takó in jednako so se pogovarjali in prepirali možjé v krčmi, obirali in smešili vdovca Blaža Šteféta. Toda govorica, katero smo čuli iz njih ust, bila je resnica: Blaž Štefè in Lenka Korénova sta bila tiste nedelje prvič na oklicih.

Štirinajst dnij pozneje sta izgovorila v župni cerkvi pred Bogom in ljudmi svoj do smrti nepreklicni »dà«. Rêči smemo: pred množico ljudij; zakaj kdor bi sodil, da ni bilo radovednih gledalcev pri tej poroki, vrlo bi se motil. Staro in mlado, veliko in majhno, prihitelo je pogledat v cerkev ženina Šteféta in drago nevesto njegovo. Imela je lep poročni venec Lenka Korénova; toda stare matere, ki so roke pod predpasniki držèč stikale ondu pred stranskim oltarjem modre glavé, čebljale so takisto, kakor bi bil baš venec nevesti pristojal najslabše . . . In duhovnega gospoda sta premagovala sedaj smeh, sedaj sveta jeza, ko je sklepal z znamenjem svojega poziva póstarno zvezo . . .

* * *

Na stara leta!

In vender se časih tudi v tej dôbi človeškega življenja razjasni dotléj temno in oblačno nebó; tihe sreče zláto solnce posije nánje, da se obradostí srcé človeško njega luči.

Minilo je dobrega pol leta. Kratek čas v občini zgodovini, toda v življenju posámeznicov se toliko predrugači tudi v takó malem presledku. V naši vasi je ostalo tedaj splošno vse pri starem. Pri Štefétu pa so bili posléj na mesto dveh — trije (ljudje imajo bistro oči), in povest pravi, da so bili vsi trije — veseli drug drugega. Lenka Korénova je bila dobra žena, pridna gospodinja; Šteféta se ni sramovala, in on ne nje. Neumorno je delal, pametno gospodaril. Saj je imel dva človeka, o katerih je mogel rêči: zánja se potim in trudim. V tretjem bitji družine njegove mu je bila namreč izpolnjena sladka želja, da je čul iz otroških ust ime »oče«. Blaž Štefè je začel okušati nekaj takega, kar imenujejo ljudje srečo.

Kdo bi si bil mislil — na stara leta!

Utrínki.

9.

Veje košate sem zel,
Drevja ponosnega last:
Vse se združujejo v déblu,
Vsaki pa druga je rast.

Póti življenja ljudem
Vodijo v razne strani:
K smotru nas pravemu vódi
Pot, ki do vzorov drži!

10.

Kàdar pri cvetu nam cvet
Jésen mrzčca zatrè,
Nádeja téši nas jedna:
Pómlad jih zopet razpnè.

Cvetom jesénskimi nalík
Mnogi premine — značaj.
Bode li drug se porodil?
Možno, a vprašamo, kdaj! . . .

11.

Kamen izdablja bajè
Kaplja pogostna dežjà,
Trša po hipni je plóhi
Cesta, kot prej je bilà.

Groženj osornih izráz
Srecu je plóhe naliv,
Méhko pogostno svarilo
V sreci nahaja odziv.

12.

Slane pogubna je moč:
Kàdar pobéli raván,
Séme nebrojno zatrtó,
Sad je neštét pokončan.

Slana — krivica svetá!
Koliko vzórnih težénj
Dih nam je tvoj že pomoril,
Koliko blagih življénj!

Gr. Novák.

